GRGA NOVAK

O ŽIVOTU I RADU DR LUKE JELIĆA

(Govor pri otkriću spomenika u Zadru*)

Dr Luka Jelić spada u red najzaslužnijih hrvatskih arheologa i historičara XIX i XX stoljeća, kome treba danas odati puno priznanje i zahvalnost. Pri tome ne treba zaboraviti teške prilike i loše uvjete pod kojima je radio. To mu je i upropastilo zdravlje. Diapazon njegova znanstvenog interesa je veoma širok, jer se je bavio na području arheologije prethistorijskim, antiknim, starokršćanskim i starohrvatskim periodom, a kao povjesničar obrađivao je srednjovjekovnu i novovjeku hrvatsku povijest.

Rodio se 2. prosinca 1863. u Vranjicu kod Splita. Mladost je proveo u rodnom mjestu i u Donjim Kaštelima, gdje je učio pučku školu, a gimnaziju u Splitu. On je nećak don Frane Bulića, koji ga je uputio u splitsko sjemenište, a zatim u zadarsku bogosloviju, pa u Rim na teološke nauke. Nakon položena doktorata iz kanonskog prava ostao je još dvije godine u Rimu radi usavršavanja u povijesti i kršćanskoj arheologiji. Iza toga upućen je on na dalju specijalizaciju u arheološkim i povijesnim disciplinama u Beč. Tako dobro spreman trebao je doći na službu u gimnaziju u Splitu i surađivati istovremeno s don Franom Bulićem u Arheološkom muzeju. Kako u Splitu nije mogao dobiti mjesta na gimnaziji, pošao je u Zadar i preuzeo mjesto profesora crkvene povijesti na bogosloviji.

Međutim je don Luka (kako su ga svi redovito zvali) bio strastven arheolog i historičar, pa se je pored nastavničkog rada na bogosloviji marljivo dao na istraživanja na terenu i po arhivima. Prvotno se je ponajviše bavio starokršćanskom arheologijom, posebno u vezi Kongresa kršćanskih arheologa u Splitu—Solinu 1894.

* Nakon toplih uvodnih riječi o dr Luki Jeliću kao čovjeku i znanstveniku, akademik G. Novak pročitao je tekst koji donosimo.

godine. Tako je pisao u Bulletino di archeologia e storia dalmata o kršćanskim mučenicima iz tih krajeva, o arheološkim nalazima iz ranog srednjeg vijeka i rimskoga vremena. Posebno se je živeći u Zadru zainteresirao za arheološke i arhitektonske spomenike iz sjeverne Dalmacije, imenito iz Nina i Biograda. Tada mu Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti objavljuje u svojim izdanjima radnje o zavjetnoj spomen-slici slavenskih apostola, o moćima sv. Šimuna u Zadru, a kao posebnu knjigu djelo Dvorska kapela sv. Križa u Ninu, koje je izišlo 1911. god. O drugim ninskim spomenicima pisao je u tri maha u Vjesniku hrvatskog arheološkog društva (1899—1902). Na istom mjestu izašle su i njegove veoma vrijedne Povijesno-topografske crtice o biogradskom primorju (1898. god.). U interpretiranju tih arheoloških iskopina on se je veoma mnogo služio svojom fantazijom, pa često izgleda da mu izlaganje nema prave osnove i argumentacije. Međutim novija istraživanja pokazuju da su mnogi njegovi naoko čudni zaključci imali svoje opravdanje.

Uz arheološka i druga terenska istraživanja bavio se Jelić veoma živo i arhivskim proučavanjem hrvatske povijesti. On je prvi upozorio na važnost zadarskih notarskih spisa i objavio regesta najstarijih njihovih dokumenata (Vjesnik kraljevskog hrvatsko-slavensko-dalmatinskog zemaljskog arhiva knj. I—III, 1899—1901). Ta su regesta služila svim historičarima dok pred nekoliko godina te dokumente nije počeo objavljivati u cijelosti Historijski arhiv u Zadru, u kome se i nalaze izvornici. Godine 1900. tiskao je Fontes historici liturgiae glagolito-romane a XIII ad XIX saeculum, gdje je dao izvore o pravu slavenskog bogoslužja kod Hrvata od XIII do XIX st. Objavio je dalje raspravu Ivana Tomka Marnavića o vranskom prioratu (Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini 1906) pa Najstariji kartografski spomenik o rimskoj pokrajini Dalmaciji (Ibid., 1898). Pisao je i o raznim arheološkim i crkveno-historijskim problemima koji se ne tiču našeg naroda, a objavljivao je to u spisima raznih međunarodnih kongresa kojima je i sam prisustvovao, te u nekim stranim znanstvenim časopisima.

Do sad je malo istican Jelićev rad na proučavanju hrvatske povijesti u vrijeme turske dominacije, a njegove su zasluge i na tom polju vrijedne pažnje. Jelić je prvi nakon Tadije Smičiklasa stao proučavati specijalno život Hrvata pod turskom upravom. Njegov »Lički sandžak i postanje mletačke krajine« (Narodni koledar 1898) i danas je osnovna radnja kojom se stručnjaci služe pri proučavanju turske uprave u Dalmaciji u XVI i XVII stoljeću. Takvo značenje ima i njegova rasprava Vranjanin Jusuf Mašković, začetnik kandijskog rata (Glasnik Matice dalmatinske I/2, 1912. god.). U to područje spada i rasprava Uskoci i urote o preotmi

Klisa za druge polovice XVI vijeka (Glasnik Mat. dal. III i IV). Kasnija istraživanja i proučavanja drugih povjesničara pokazala su da su Jelićevi rezultati bili ispravni i zato su služili i služe kao pionirski rad na tom polju hrvatske povijesti.

Sudjeluje i u društvenom radu, te je inicijator i prvi tajnik Turističkog i planinskog društva »Liburnija« u Zadru.

Za svoj mnogostruki i marljivi rad bio je Jelić za života nagrađivan priznanjima od strane naših i svjetskih učenjaka i znanstvenih foruma. I Jugoslavenska akademija ga je također počastila izborom za člana dopisnika 1902. godine, kad mu je već bila objavila nekoliko vrijednih radova u svojim izdanjima.

Kako je njegov znanstveni i ostali javni rad vezan prvenstveno za zadarsko-ninsko i biogradsko područje to sa zadovoljstvom otkrivam spomenik don Luki ovdje u Zadru, kao izraz naše duboke zahvalnosti i priznanja.

